t. LXXVIII • nr 7/2025 (925) • DOI 10.33226/0137-5490.2025.7.5

Dr Ewelina Bobrus-Nowińska
Uniwersytet w Białymstoku
ORCID: 0000-0003-4995-3307
e-mail: e.bobrus-nowinska@uwb.edu.pl

Opodatkowanie indywidualnej działalności gospodarczej osób fizycznych w Polsce i Republice Czeskiej – wybrane zagadnienia

Taxation of individual business activity of natural persons in Poland and the Czech Republic – selected issues

Streszczenie

Niniejsza publikacja jest częścią porównawczego studium rozwiązań przyjętych w Republice Czeskiej oraz Polsce dotyczących opodatkowania podatkiem dochodowym indywidulnej działalności gospodarczej osób fizycznych. Pomimo iż oba kraje są bezpośrednimi sąsiadami i w tym samym momencie przystąpiły do Unii Europejskiej, są całkowicie odmiennie oceniane pod względem stosunku państwa do indywidulanych przedsiębiorców. Głównym celem tej publikacji jest nie tylko opisanie specyfiki czeskich rozwiązań w tym zakresie i porównanie ich z polskimi regulacjami, ale także skupienie się na rozwiązaniach, które zostały wypracowane przez czeskich i polskich prawodawców. W szczególności uwaga zostanie zwrócona na obowiązujący od ponad trzech lat w Czechach podatek zryczałtowany oraz zasady odliczania zryczałtowanych kosztów uzyskania przychodów przez przedsiębiorców, których wysokość wyróżnia się na arenie międzynarodowej. Oba te rozwiązania wpływają na ukształtowanie się zjawiska charakterystycznego dla czeskiego prawa podatkowego, jakim jest Švarcsystem. Metodologia stosowana przez autora nawiązuje do podejścia funkcjonalnego metody prawnoporównawczej, która odnosi się do porównywania wybranych aspektów różnych systemów prawnych i ma na celu poznanie i zrozumienie prawa w znacznie szerszym kontekście. Niniejsze studium może być również traktowane jako pierwszy krok w kierunku dalszej pogłębionej analizy i badań, a tym samym ewentualnego zastosowania przez polskiego ustawodawcę struktur i rozwiązań obecnych w czeskim prawie podatkowym.

Słowa kluczowe: działalność gospodarcza, podatek dochodowy, prawo polskie, prawo czeskie

Abstract

This publication is part of a comparative study of solutions adopted in the Czech Republic and Poland concerning the taxation of individual business activity with income tax. Despite the fact that both countries are direct neighbors and joined the European Union at the same time, they are assessed completely differently in terms of the state's attitude towards individual entrepreneurs. The main purpose of this publication is not only to describe the specificity of Czech solutions in this area and compare them with Polish regulations, but also to focus on solutions that have been developed by Czech and Polish legislators. In particular, attention will be paid to the lump sum tax in force in the Czech Republic for over three years and the rules for deducting lump sum expenses by entrepreneurs, the amount of which is distinguished in the international arena. Both of these solutions influence the formation of a phenomenon characteristic of Czech tax law, which is the Švarcsystem. The methodology used by the author refers to the functional approach of the comparative legal method, which refers to the comparison of selected aspects of different legal systems and aims to learn and understand the law in a much broader context. This study can also be treated as a first step towards further in-depth analysis and research, and thus the possible application by the Polish legislator of the structures and solutions present in Czech tax law.

Keywords: business activity, income tax, Polish law, Czech law

JEL: K29, K34, K40

creative commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska

Wprowadzenie

W połowie 2024 r. został opublikowany raport *Global Business Complexity Index* opracowany przez TMF Group[1]. Autorzy raportu przenalizowali 79 jurysdykcji, na które przypada 93% światowego PKB i 88% bezpośrednich inwestycji zagranicznych netto. Porównali 292 corocznie monitorowanych wskaźników dotyczących kluczowych aspektów prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie przepisów administracyjnych i zapewnienia zgodności działalności z regulacjami prawnymi, stawianych przed przedsiębiorcami planującymi prowadzić swój biznes na wybranym rynku. O pozycji kraju w tym rankingu decyduje zarówno złożoność wewnętrznych zasad prowadzenia biznesu, ale też fakt, jak z takimi problemami radzą sobie inne kraje w zestawieniu.

Zgodnie z powyższym raportem Polska znalazła się na siódmym miejscu w Europie i 12. na świecie wśród państw najmniej przyjaznych dla biznesu. Wypadła też najgorzej pod tym względem na tle krajów, z którymi graniczy, uwzględniając nawet objętą wojną Ukrainę.

Wśród krajów, w których najłatwiej prowadzić biznes w Europie, oprócz Danii od lat zajmującej najwyższe pozycje w tej kategorii, znalazła się Republika Czeska. Jednym z najistotniejszych czynników wpływających na tak wysoką ocenę są czeskie przepisy podatkowe, które nie tylko nie zniechęcają do podjęcia działalności gospodarczej, ale też skutecznie wpływają na jej stabilny rozwój.

Niniejsza publikacja stanowi część studium porównawczego prawa czeskiego w zakresie opodatkowania indywidualnej działalności gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań charakterystycznych właśnie dla czeskiego systemu podatkowego. Do tego typu rozwiązań należy dochodowy podatek zryczałtowany wprowadzony w 2021 r. oraz zryczałtowane koszty uzyskania przychodu z działalności gospodarczej, których wysokość wyróżnia się na arenie międzynarodowej. Oba te rozwiązania wpłynęły na ukształtowanie się zjawiska polegającego na realizowaniu czynności mających wszystkie cechy świadczenia pracy przez osoby, które formalnie są przedsiębiorcami (Švarcsystem). Głównym celem artykułu jest nie tylko opisanie specyfiki czeskich instytucji w tym zakresie i porównanie ich z regulacjami polskimi, ale także skupienie się na rozwiązaniach wypracowanych przez czeskiego i polskiego ustawodawcę. Należy podkreślić, iż z uwagi na ograniczone ramy opracowania nie będzie to analiza całego spektrum opcji opodatkowania działalności gospodarczej osób fizycznych w obu krajach, ale w głównej mierze wskazanie wybranych rozwiązań, zdaniem autora najbardziej charakterystycznych właśnie dla tego obszaru. To właśnie one pozwalają na zajmowanie przez Czechy tak wysokich pozycji w rankingach miejsc, gdzie najłatwiej prowadzić biznes. Wybór podjętych rozważań nie jest przypadkowy, główną uwagę skupiono na czeskich instytucjach, które nie funkcjonują w innych systemach prawnych, a są oceniane przez doktrynę jako rozwiązania ukierunkowane na stymulowanie podejmowania działalności gospodarczej w szerszej mierze niż w celach fiskalnych.

Metodyka zastosowana przez autora wiąże się z funkcjonalnym podejściem komparatystycznej metody prawnej, która odnosi się do porównywania wybranych aspektów różnych systemów prawnych i ma na celu poznanie i zrozumienie prawa w znacznie szerszym kontekście. Niniejsze studium i analizę przepisów czeskiej ustawy o podatkach dochodowych oraz polskiej ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych można również uznać za pierwszy krok w kierunku dalszej pogłębionej analizy i badań, a co za tym idzie możliwego zastosowania struktur i rozwiązań, które są obecne w czeskim prawie podatkowym, przez polskiego ustawodawcę.

Zasady ogólne opodatkowania dochodu osoby fizycznej w Republice Czeskiej

Przed przystąpieniem do analizy aspektów bardzo charakterystycznych dla czeskiego systemu prawnopodatkowego uzasadnione jest wskazanie ogólnych zasad opodatkowania dochodu. Przedsiębiorca czeski ma w tym zakresie alternatywę przypominającą polskie rozwiązania – może bowiem wybrać zasady ogólne lub formę zryczałtowaną.

W Republice Czeskiej podatek dochodowy od osób fizycznych jest regulowany łącznie z podatkiem dochodowym od osób prawnych przez ustawę o podatku dochodowym[2]. Przepisy § 6–10 u.p.d. wskazują na poszczególne źródła przychodu, tj. dochody z tzw. działalności zależnej. Czeski ustawodawca zalicza do niej m.in. dochody z pracy, dochody z działalności realizowanej na własny rachunek, do której zaliczane są np. dochody z działalności gospodarczej, dochody z aktywów kapitałowych czy najmu (Radvan, 2020). Katalog źródeł wymieniony w ustawie czeskiej jest węższy niż zawarty w art. 10 ust. 1 polskiej ustawy PIT, która wskazuje dziesięć źródeł. Zarówno czeska, jak i polska ustawa w ostatnim punkcie wymieniają „inne źródła". W przeciwieństwie do polskiej ustawy wyróżnienie poszczególnych źródeł przychodów przez ustawodawcę czeskiego nie wpływa na ewentualną wysokość opodatkowania, a jedynie na wartość podstawy opodatkowania.

U.p.d. w zakresie możliwych odliczeń od postawy opodatkowania wskazuje szereg ulg. Do wykorzystywanych najczęściej należy odliczenie wartości darowizn przekazanych na cele charytatywne (§ 15 u.p.d.) w wysokości od 2 do 15% podstawy opodatkowania, odliczenie – podobnie jak ma to miejsce w obu polskich ustawach o podatkach dochodowych – straty podatkowej uzyskanej w pięciu poprzednich okresach podatkowych (§ 34 u.p.d.) oraz składki na ubezpieczenie emerytalne. Warto zwrócić uwagę również na preferencję, która ma znaczący wpływ na wysokie miejsce Czech na Europejskiej tablicy wyników innowacji w 2024 r.[3], a mianowicie na ulgę badawczo-rozwojową uregulowaną w § 34a u.p.d. Czechy w 2024 r. znalazły się na 19. miejscu rankingu i zostały zakwalifikowane jako *moderate innovator*, czyli w kategorii o stopień wyżej niż Polska, która znalazła się na 27. miejscu w ostatniej kategorii – *emerging innovator* (Cernikova & Hyblerova, 2021).

Podatek dochodowy w Czechach wyróżnia się stosunkowo niską stawką podstawową w porównaniu z innymi państwami UE. Obecnie obowiązują dwie stawki podatku dochodowego od osób fizycznych:

- 15% w przypadku dochodów do wysokości 48-krotności przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego;
- 23% dla dochodów przekraczających próg.

Na podstawie obecnie obowiązującego rozporządzenia 48-krotny mnożnik średniego wynagrodzenia na rok 2025 wynosi 1 676 052 koron czeskich (ok. 280 000 zł). W związku z tym dochody, które przekraczają kwotę 139 671 koron (ok. 23 000 zł) miesięcznie, będą podlegały opodatkowaniu stawką progresywną 23%.

W tabeli 1 wykazano konsekwencje podatkowe osiągnięcia dochodu w wysokości 1 700 000 koron. Należy podkreślić, iż wskazane uproszczone wyliczenia nie uwzględniają kosztów uzyskania przychodu (ze względu na ich specyficzny charakter zostaną one omówione w odrębnej sekcji) oraz pozostałych danin publicznoprawnych wpływających generalnie na obciążenie podatnika. Podatek od dochodu uzyskanego w takiej wysokości wyniesie ok. 245 000 koron (ok. 41 000 zł).

Polska ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych[4] w zakresie opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej wprowadza dwie zasadnicze alternatywy – tzw. opodatkowanie na zasadach ogólnych, tzn. według skali przewidzianej w art. 27 ustawy PIT – 12% lub 32% powyżej kwoty 120 000 zł, oraz stawkę liniową 19%. Jak wynika ze statystyk za rok 2023 opublikowanych przez Ministra Finansów na początku 2025 r.[5], liczba przedsiębiorców rozliczających się według skali waha się wokół wartości 1 100 000[6]. Stawką liniową w 2023 r. rozliczyło się natomiast ponad pół miliona podatników.

Opodatkowanie według skali znajdzie zastosowanie w każdym przypadku, kiedy podatnik nie podejmie żadnych dodatkowych czynności. Opodatkowanie stawką liniową wymaga złożenia dodatkowego oświadczenia. Wybór pomiędzy wskazanymi dwiema metodami opodatkowania determinowany jest w pierwszej kolejności wysokością podstawy opodatkowania (osiągniętego dochodu) i oceną ryzyka przejścia na drugi próg podatkowy skali. W drugiej kolejności wymaga przeliczenia, czy ewentualne skorzystanie ze stawki liniowej będzie korzystne, biorąc pod uwagę utratę możliwości wspólnego opodatkowania z małżonkiem, brak kwoty wolnej od podatku czy też brak możliwości skorzystania z ulg podatkowych dedykowanych wyłącznie podatnikom rozliczającym się według skali (np. ulga na dziecko czy ulga na internet).

W tym miejscu warto rozważyć, jak dochód w podobnej wysokości do zaprezentowanego w tabeli 1 zostanie opodatkowany zgodnie z zasadami ogólnymi przewidzianymi w polskiej ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych.

Tabela 2 wskazuje na wysokość opodatkowania dochodu w wysokości 284 000 zł (co w przybliżeniu wynosi 1 700 000 koron). Podatek obliczony według skali podatkowej od przychodu w podobnej wysokości co uzyskany w Czechach jest wyższy w Polsce. W przypadku wyboru stawki liniowej opodatkowania dochodu osiągniętego przez przedsiębiorcę w podobnej wysokości podatek wyniesie blisko 54 000 zł, co podobnie jak w przypadku skali stanowi kwotę wyższą niż obliczona na gruncie czeskich przepisów podatkowych.

Podatek zryczałtowany

Podatek zryczałtowany w polskim systemie prawa funkcjonuje od wielu lat, stanowi tzw. uproszczoną formę opodatkowania dochodu uregulowaną w ustawie z 20.11.1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne[7]. Jak wynika ze statystyk Ministra Finansów, w roku 2023 z takiej formy opodatkowania działalności gospodarczej skorzystał prawie milion przedsiębiorców[8]. Generalnie z ryczałtu może korzystać osoba fizyczna i spółka cywilna oraz jawna osób

Tabela 1
Opodatkowanie przychodu według skali podatkowej w Czechach

Osiągnięty dochód	Stawka 15%	Stawka 23% powyżej kwoty	Podatek	Kwota obniżająca podatek
1 700 000 koron	1 676 052 × 15% = = 251 407,8 koron	1 700 000 – 1 676 052 = = 23 948 koron 23 948 × 23% = 5508,04 koron	251 407,8 + 5508,04 = = 256 915,84 koron	256 915,84 – 30 840 = = 226 075,84 koron (ok. 39 500 zł)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2
Opodatkowanie przychodu według skali podatkowej w Polsce

Osiągnięty dochód	Kwota wolna od podatku	Stawka 12%	Stawka 32% powyżej kwoty	Podatek
284 000 zł	284 000 – 30 000 = = 254 000 zł	120 000 × 12% = 14 400 zł	(254 000 – 120 000) × 32% = = 42 880 zł	14 400 + 42 880 = = 57 280 zł

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3
Kwota miesięcznej zaliczki na podatek ryczałtowy w 2025 r.

Strefa	Miesięczna zaliczka	Podatek dochodowy	Składka emerytalna	Składka na ubezpieczenie zdrowotne
I	87 16 koron (ok. 1500 zł)	100 koron	5 473 koron	3143 koron
II	16 745 koron (ok. 2800 zł)	4963 koron	8 191 koron	3591 koron
III	27 139 koron (ok. 4500 zł)	9320 koron	12 527 koron	5292 koron

Źródło: opracowanie własne.

fizycznych osiągająca przychody z działalności gospodarczej nieprzekraczające 2 mln euro rocznie (Etel, 2022). Wybór tej formy opodatkowania wymaga złożenia stosownego oświadczenia naczelnikowi urzędu skarbowego do 20. dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym podatnik osiągnął pierwszy przychód z tego tytułu w roku podatkowym. Niezłożenie oświadczenia w terminie powoduje, że z mocy prawa podatnik będzie podlegał zasadom ogólnym opodatkowania, czyli skali podatkowej. Podstawą opodatkowania jest przychód, bez pomniejszania o koszty prowadzonej działalności. W ustawie przewidziano dziesięć stawek zależnych od rodzaju prowadzonej działalności.

Polski Ład wyeliminował z polskiego sytemu podatkowego inną formę opodatkowania – kartę podatkową, z której obecnie mogą korzystać tylko ci podatnicy, którzy kontynuują opodatkowanie w tej formie[9]. Taka forma opodatkowania była przeznaczona do wymienionych w ustawie rodzajów działalności i ponadto wiązała się ze spełnieniem dodatkowych wymogów, np. podatnicy karty nie korzystali z usług osób niezatrudnionych na podstawie umowy o pracę ani z usług innych przedsiębiorstw lub zakładów, nie wytwarzali wyrobów opodatkowanych podatkiem akcyzowym. Wysokość podatku dochodowego w formie karty podatkowej ustalał w decyzji Naczelnik Urzędu Skarbowego, biorąc pod uwagę szereg czynników, m.in. rodzaj prowadzonej działalności, liczbę zatrudnionych lub liczbę mieszkańców w miejscu prowadzenia działalności. Uzasadnienie do ustawy wygaszającej kartę podatkową jako najprostszą formę opodatkowania działalności gospodarczej nie zawiera wyjaśnienia, czym było to konkretnie spowodowane.

Podatek ryczałtowy (*paušální daň*) to instytucja wprowadzona do czeskiego systemu podatkowego stosunkowo niedawno – od 1.01.2021 r. Główną zaletą instytucji, podkreślaną wielokrotnie w doktrynie, jest zdecydowane zmniejszenie obciążeń administracyjnych (Radvan, 2022). Podatnik, jeżeli zdecyduje się na taką formę opodatkowania, płaci podatek dochodowy od osób fizycznych oraz składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne w jednej płatności do organu, bez konieczności składania zeznań podatkowych i oświadczeń o składkach. Jak wskazuje Minister Finansów, ta forma rozliczeń z fiskusem znacznie ułatwia prowadzenie działalności również ze względu na ograniczenie potencjalnych kontroli. Nie ma bowiem powodu do większości kontroli przeprowadzanych dotąd przez urząd skarbowy, ponieważ nie mają one sensu w stosunku do osób wybierających taką formę opodatkowania, w której nie ma potrzeby dokumentowania wydatków[10]. Ustawodawca czeski nie wprowadził również obowiązków prowadzenia jakichkolwiek konkretnych rejestrów dla podatników korzystających z podatku ryczałtowego (Radvan, 2022).

Warunki zapłaty ryczałtu są bardzo uproszczone – podatnik musi być osobą samozatrudnioną, niepodlegającą VAT, z dochodami nieprzekraczającymi 2 000 000 koron (ok. 335 000 zł). Te kryteria pozwalają na przyjęcie, iż nowa forma opodatkowania nie jest dedykowana przedsiębiorcom osiągającym wysokie dochody. Podatnik wybierający taką formę opodatkowania musi złożyć zawiadomienie o przystąpieniu do ryczałtu nie później niż do 10 stycznia każdego okresu podatkowego – roku kalendarzowego. Następnie podatnik co miesiąc wpłaca do organu ryczałtową zaliczkę zamiast standardowych zaliczek na podatek dochodowy oraz składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. Jeśli spełnione są wszystkie ustawowe warunki, nie ma potrzeby składania zeznania podatkowego i oświadczeń o składkach ani dokonywania żadnych zwrotów po zakończeniu roku podatkowego. Ryczałtowa zaliczka jest wymagalna do 20. dnia miesiąca. Od 2023 r. funkcjonują trzy stawki podatku zryczałtowanego zależne od wysokości uzyskanego dochodu – pierwsza obejmuje dochody do 1 mln koron, druga – dochody do 1,5 mln koron i trzecia – dochody do 2 mln koron. Jak się wskazuje w doktrynie, spadek w dochodach z podatku dochodowego spodziewany jest w wysokości ok. 400 mln koron (Radvan, 2023).

Przedstawione rozwiązania powodują, iż podatek ryczałtowy oceniany jest jako pozytywne narzędzie dla małych przedsiębiorców. Powyższe widoczne jest również w statystykach. W 2021 r. z podatku ryczałtowego skorzystało około 65 000 przedsiębiorców, w 2022 – ok. 80 000 przedsiębiorców, w 2023 – 100 000 przedsiębiorców i w 2024 – 125 000[11].

Czeski podatek zryczałtowany w niektórych elementach przypomina polskie uproszczone formy opodatkowania działalności gospodarczej – ryczałt ewidencjonowany i kartę podatkową, aczkolwiek uzasadnione jest przyjęcie, iż ma on szersze zastosowanie. Ta forma jest bowiem przeznaczona dla każdej formy działalności. Co więcej, wprowadzenie jednej płatności obejmującej podatek oraz

składki na ubezpieczenie emerytalne i zdrowotne przy znacznie ograniczonym ryzyku kontroli podatkowej jest rozwiązaniem wartym szczególnej uwagi.

Zryczałtowane koszty uzyskania przychodów

Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych wprowadza zasadę, iż kosztami uzyskania przychodów są wydatki poniesione w celu osiągnięcia przychodów lub zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów[12]. W kosztach podatkowych obligatoryjnie nie mogą się znaleźć wydatki wymienione w art. 23 ustawy, czyli w katalogu wydatków niestanowiących kosztów uzyskania przychodów. Na tym gruncie jednym z najistotniejszych i najczęściej występujących problemów jest udowodnienie samego faktu poniesienia wydatku, jak również jego związku z osiągnięciem przychodu lub zapieczeniem jego źródła[13]. W zakresie zaliczenia wydatków do kosztów działalności gospodarczej polski ustawodawca nie przewidział kosztów zryczałtowanych.

Przedsiębiorcy czescy mają możliwość skorzystania z charakterystycznych dla czeskiego systemu podatkowego tzw. zryczałtowanych kosztów uzyskania przychodów w wysokości wyróżniającej się na tle krajów Unii Europejskiej (Radvan, 2015). W doktrynie instytucja ta często jest krytykowana z powodu jej znaczącego wpływu na dysproporcję pomiędzy zasadami opodatkowania dochodów z działalności gospodarczej i dochodów pracowników (Tepperová i in., 2015). Narzędzie to stwarza również podstawę niepożądanego zachowania uczestników rynku pracy, wpływając na modyfikację zasad świadczenia usług z umowy o pracę na działalność gospodarczą pomimo braku ku temu realnych przesłanek.

Mimo znaczącej krytyki, co warto podkreślić, istnieje ekonomiczne uzasadnienie długoletniego funkcjonowania omawianej instytucji. Głównym argumentem „za" jest zmniejszenie obciążenia administracyjnego związanego z dowodzeniem kosztów dla celów podatkowych (zarówno dla podatników, jak i administracji podatkowej). Ponadto takie rozwiązanie może być używane jako instrument wspierania małych przedsiębiorstw (Bruce i in., 2003; Moore, 2002).

W u.p.d. przewidziano cztery podstawowe progi zryczałtowanych kosztów uzyskania przychodów:

- do 80% od przychodów z produkcji rolnej, leśnictwa, rolnictwa i rzemiosła, maksymalne odliczenie kosztów wynosi 1 600 000 koron;
- 60% od przychodów z innych branż i zawodów, maksymalnie można odliczyć 1 200 000 koron;
- 40% od przychodów z innych działalności (prawników, lekarzy itp.) i innych dochodów (np. dochodów z własności intelektualnej), maksymalnie można odliczyć 800 000 koron, oraz
- 30% od przychodów z tytułu czynszów za nieruchomości przedsiębiorców, maksymalne odliczenie wynosi 600 000 koron.

Zryczałtowana forma rozliczenia kosztów nie wymaga gromadzenia i przechowywania dokumentów księgowych, takich jak faktury czy paragony. Ponadto ten sposób rozliczania może być korzystny finansowo, szczególnie dla osób prowadzących działalność o niskich kosztach operacyjnych. Co warto podkreślić, jeszcze do listopada 2016 r. w Czechach generalnie nie funkcjonował obowiązek wystawiania rachunków, obecnie taki wymóg pojawia się, jeśli kontrahent przedsiębiorcy zgłosi takie żądanie. Koszty ryczałtowe, które nie wymagają udokumentowania, stanowią zatem nie tylko znaczące ułatwienie, ale dają też realną szansę na istotne obniżenie podstawy opodatkowania, co nie zawsze znajduje realne uzasadnienie.

Maksymalna wartość kosztów zryczałtowanych jest ukształtowana w taki sposób, że jest ona najbardziej opłacalna dla osób o rocznym dochodzie do 2 000 000 koron. Biorąc pod uwagę koszty zryczałtowane dla podstawy opodatkowania, stawkę podatkową 15%, podstawową ulgę podatkową w wysokości 30 840 koron, inne ulgi i preferencje podatkowe dla dzieci, podatek dochodowy od osób fizycznych może być bliski zera lub nawet ujemny. W uzasadnieniu do projektu ustawy wprowadzającej koszty zryczałtowane wskazano, iż głównym powodem ich wprowadzenia są uproszczenia administracyjne i względy praktyczne, a nie preferencje podatkowe (Boháč, 2010). Jednakże perspektywa wielu lat funkcjonowania kosztów zryczałtowanych pozwala przyjąć, iż w rzeczywistości koszty takie stanowią faktyczną ulgę podatkową (Radvan, 2015).

Švarcsystem

Zasady opodatkowania przedsiębiorców w Republice Czeskiej wpłynęły na powstanie nowego zjawiska bardzo charakterystycznego dla Czech, określanego jako Švarcsystem. Nazwa ta pochodzi od nazwiska przedsiębiorcy Miroslava Švarca, który w latach 90. ubiegłego stulecia zaczął zatrudniać osoby prowadzące działalność na własny rachunek i w ten sposób unikać płacenia składek (Tomášková & Neckar, 2023).

Kwestia obciążeń podatkowych z założenia powinna być oparta na teorii tzw. równości poziomej w opodatkowaniu, zgodnie z którą dwie osoby zarabiające na tym samym poziomie dochodów powinny płacić taki sam podatek od tego dochodu (Finardi & Melicharová, 2021). Jak wskazano powyżej, w Czechach stawka podatku dochodowego od osób fizycznych nie jest uzależniona od źródła przychodu, ale podstawa opodatkowania już tak. Przyjmuje się w doktrynie, iż obecny system opodatkowania faworyzujący przedsiębiorców ma bezpośredni i niekoniecznie pozytywny wpływ na rynek pracy (Sojková, 2011). W tym miejscu należy podkreślić, iż poza tematem artykułu autor pozostawia kwestię oceny wpływu omawianego zjawiska na finanse publiczne oraz jego dyskusyjnej zgodności z przepisami prawa pracy.

Opodatkowanie preferencyjne dochodów z działalności gospodarczej w porównaniu z dochodami z pracy

Tabela 4
Różnica w opodatkowaniu czeskiego pracownika i przedsiębiorcy po uwzględnieniu zryczałtowanych kosztów uzyskania przychodów

Wyszczególnienie	Płaca brutto	Podstawa opodatkowania
Murarz zatrudniony na podstawie umowy o pracę	300 000 koron	300 000 koron
Murarz wykonujący tę samą pracę jako przedsiębiorca	300 000 koron	300 000 – koszty 80% = 300 000 – 240 000 = 60 000 koron

Źródło: opracowanie własne.

powoduje, że wielu podatników podejmuje działania w celu uzyskania statusu przedsiębiorcy, nawet jeśli ich czynności realizują wszystkie cechy stosunku pracy, tzn. realizowane są pod nadzorem pracodawcy, na jego koszt i odpowiedzialność, w określonych godzinach, w miejscu wskazanym przez pracodawcę (Radvan, 2013). Praca w rozumieniu czeskiego kodeksu pracy jest oceniana na podstawie obiektywnych okoliczności, które obejmują osobiste wykonywanie czynności, podporządkowanie i integrację ze strukturą organizacyjną, regularne wynagrodzenie za pracę, spójność wykonywania, charakteru wykonywanej czynności, miejsca wykonywania czynności, zapewnienie świadczeń pracowniczych (Liška, 2016; Šubrt & Trezziová, 2011).

System ten oferuje ponadto inne korzyści – „pracodawca" nie ma obowiązku płacenia składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne (składki na ubezpieczenie emerytalne, składki na ubezpieczenie chorobowe i składki zdrowotne) za swoich „pracowników" i są oni tańsi niż „prawdziwi pracownicy". Kodeks pracy w Republice Czeskiej wprowadza restrykcyjne zasady, przykładowo nie pozwalając na swobodę umowną w nawiązywaniu współpracy z innymi podmiotami[14]. Podstawowym problemem w tym zakresie jest sankcjonowanie nielegalnego zatrudnienia jako faktycznego stosunku pracy zamaskowanego inną umową (Radvan i in., 2016).

„Pracownik" może płacić niższe podatki i składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne, więc nie ma powodu, by walczyć ze swoim „pracodawcą" o status prawny. Co podkreślane jest w doktrynie, system Švarca jest bardzo popularny również w przypadku opodatkowania profesjonalnych sportowców (Radvan & Neckar, 2016).

Švarcsystem stanowi rozwiązanie wyjątkowe, ponieważ powszechnie w doktrynie pojawia się argument dotyczący jego niezgodności z obowiązującym prawem (Radvan, 2022). Jednocześnie jego definicja – jako zjawiska powszechnie występującego – znajduje się na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Spraw Socjalnych[15]. Wskazano w niej, iż jest to system Švarca nazwany tak od nazwiska jego „odkrywcy", przedsiębiorcy Miroslava Švarca, który jest z punktu widzenia prawa pracy nielegalnym zatrudnieniem w formie ukrywania faktycznego stosunku pracy pod inną umową. Praca nielegalna polega zaś na wykonywaniu pracy zależnej przez osobę fizyczną poza stosunkiem pracy.

Tabela 4 wskazuje, jak w praktyce kształtuje się opodatkowanie osoby fizycznej świadczącej czynności na podstawie umowy o pracę (w tym przypadku nie ma kosztów uzyskania przychodów) oraz opodatkowanie przedsiębiorcy, który wykonuje takie same czynności, ale w ramach swojej działalności gospodarczej.

Przeprowadzone badania wykazały, iż polskie przepisy podatkowe nie wprowadzają dysproporcji w opodatkowaniu dochodów z działalności gospodarczej i pracy na taką skalę, jak ma to miejsce w czeskim ustawodawstwie. Co więcej, ustawodawca stara się przeciwdziałać takim zjawiskom, np. zgodnie z art. 9a ust. 3 u.p.d.f., jeśli przedsiębiorca planuje rozpocząć współpracę z byłym pracodawcą, z którym stosunek pracy ustał w bieżącym lub poprzednim roku kalendarzowym, praktycznie od razu po założeniu własnej działalności, jako formę opodatkowania dochodów ma do wyboru jedynie skalę podatkową. Zostaje pozbawiony możliwości wyboru stawki liniowej oraz ryczałtu ewidencjonowanego. Co więcej, Minister Finansów wskazuje, iż przejście przez pracownika na tzw. samozatrudnienie mimo faktycznego wykonywania pracy w stosunku podporządkowania może się wiązać z ryzykiem raportowania schematu podatkowego[16].

Opodatkowanie na bardziej korzystnych zasadach działalności gospodarczej niż umowy o pracę pojawia się razem ze wzrostem miesięcznego dochodu – w przypadku wynagrodzenia brutto w wysokości około 10 000 zł w skali roku różnica w opodatkowaniu będzie zbliżona do 1000 zł na korzyść opodatkowania działalności gospodarczej. Najwięcej korzyści podatkowych widać w przypadku, kiedy wynagrodzenie pracownika przekracza drugi próg podatkowy, przy jednoczesnej możliwości skorzystania ze stawki liniowej przez przedsiębiorcę.

Wnioski

Przeprowadzona w ramach niniejszego opracowania analiza zaledwie kilku aspektów opodatkowania indywidulanej działalności gospodarczej w Polsce i Republice Czeskiej ukazała szereg elementów, które mogą dać asumpt do dalszych pogłębionych badań w tym zakresie. Rozwiązania przyjęte u naszego sąsiada powodują, że można u niego zaobserwować wzrost zainteresowania prowadzeniem biznesu w formie indywidualnej działalności, podczas gdy statystyki pokazują, iż u nas tendencja jest odwrotna. O znaczeniu oraz wadze omawianego zagadnienia świadczy też fakt, iż indywidualni przedsiębiorcy stanowią w Polsce grupę ok 2,6 mln podmiotów[17].

Tabela 5
Miejsce Polski i Czech w rankingu międzynarodowej konkurencyjności podatkowej – opracowanie własne na podstawie raportów International Tax Competitiveness Index (2014–2024)

Rok	Polska	Czechy
2014	26	16
2015	30	14
2016	29	13
2017	31	9
2018	33	9
2019	35	10
2020	34	8
2021	36	7
2022	28	5
2023	30	5
2024	31	8
Średnia pozycja w rankingu	34	10

Źródło: Tax Fundation (2024). International Tax Competitiveness Index (2014–2024). https://files.taxfoundation.org

Powodem najczęściej wskazywanym przez przedsiębiorców jako element, który może powstrzymywać przed podejmowaniem działań gospodarczych, jest stan regulacji prawnych (98,7% wskazań)[18]. Zasada pewności prawa stanowi jeden z kluczowych czynników tworzenia stabilnej i odpornej na kryzys gospodarki i prawa podatkowego (Radvan & Mariański, 2024). Stabilne i przewidywalne otoczenie prawne, zwłaszcza w zakresie regulacji prawa podatkowego, jest jednym z podstawowych czynników branych pod uwagę w procesie inwestycyjnym. Jak podkreślono w doktrynie, skomplikowanie systemu podatkowego wyraża się przykładowo w wielości podatków, dublowaniu się ich zakresu, niejasnych relacjach między poszczególnymi formami opodatkowania, wewnętrznych sprzecznościach w konstrukcji podatków, uciążliwych procedurach wymiaru i poboru podatku (Brzeziński, 2020). Powyższe znajduje bezpośrednie przełożenie na ocenę obu krajów pod względem wparcia ustawodawcy dla podejmowania inicjatyw gospodarczych.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, czeskie zasady opodatkowania przedsiębiorców prowadzących indywidulaną działalność gospodarczą są przez podatników (choć nie zawsze przez doktrynę prawa podatkowego) oceniane dużo lepiej niż rozwiązania przyjęte w polskich ustawach podatkowych, w dużej mierze również pod względem ich stabilności. Cechą charakterystyczną wskazanych instytucji, która niewątpliwie jest bardzo pożądana na gruncie polskiego prawa podatkowego, jest ukierunkowanie działań ustawodawcy na takie rozwiązania, które stymulują podatników do podejmowania działalności gospodarczej, a nie wyłącznie uszczelniają system chroniący wierzyciela podatkowego. Jak wynika z raportów International Tax Competitiveness Index, w latach 2014–2024 średnia pozycja Republiki Czeskiej w rankingu w badanych latach to 10. miejsce (tabela 5). Zdaniem ankietowanych w Czechach istnieją bardzo korzystne warunki w zakresie opodatkowania przedsiębiorstw. Rozwiązania polegające na znaczącym uproszczeniu procedur poprzez wprowadzenie jednej wpłaty w zryczałtowanej wysokości obejmującej zarówno podatek, jak i składki, jednocześnie przy zminimalizowanym ryzyku kontroli organów podatkowych powoduje, że liczba przedsiębiorców decydujących się na taką formę rozliczenia z fiskusem sukcesywnie rośnie. Nie bez znaczenia pozostają też koszty uzyskania przychodów, których zryczałtowana wysokość wyróżnia się w Unii Europejskiej.

Czeski system podatkowy funkcjonuje sprawnie, jest konkurencyjny w zakresie wysokości stawek i posiada najmniej regulacji ograniczających możliwość pomniejszania podstawy opodatkowania (Wierzbicka & Mergalska, 2023). Jako mało konkurencyjny wskazywany jest natomiast polski system podatkowy. Od 2016 r. widoczny jest ciągły spadek pozycji zajmowanej w rankingu. Co więcej, w 2021 r. Polska uplasowała się w nim na przedostatnim miejscu. Niska pozycja w klasyfikacji wynika głównie z dużej zmienności przepisów podatkowych oraz małej konkurencyjności pod względem wysokości stawek podatkowych. Polski system podatkowy cechuje się również dużą niepewnością związaną z uchwalaniem przepisów podatkowych i nieustannym wprowadzaniem kolejnych narzędzi mających na celu uszczelnienie systemu podatkowego, przy jednoczesnym skutecznym zniechęcaniu do podejmowaniem działalności gospodarczej.

Przypisy/Notes

[1] TMF Group (b.d.). *Global Business Complexity Index 2024*. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.tmf-group.com/globalassets/pdfs/publications/gbci/global-business-complexity-index-2024-english-tmf-group.pdf&ved=2ahUKEwjcudaWkJSMAxW9GBAIHUeSEocQFnoECAoQAQ&usg=AOvVaw01P5nZTitKk-2xYmkBWIsY

[2] Ustawa z 20.11.1992 r. nr 586/1992 Sb., z późn.zm., dalej: u.p.d.

[3] Komisja Europejska (b.d.). *Europejska Tablica Innowacyjności*. https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard/eis-2024#/eis?country_scope=all

[4] Ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2025 r., poz. 163 z późn. zm.).

[5] Minister Finansów (02.01.2025). *Informacja dotycząca rozliczenia PIT za 2023 r.* https://www.podatki.gov.pl/pit/abc-pit/statystyki/.

[6] Minister Finansów nie wskazuje w swoich statystykach, ile dokładnie przedsiębiorców rozlicza się według skali, wskazuje jednakże na liczbę podatników składających PIT-36 i liczbę podatników wybierających ryczałt oraz podatek liniowy, co pozwala w przybliżeniu wskazać liczbę podmiotów decydujących się na opodatkowanie na zasadach ogólnych.

[7] Ustawa z 20.11.1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. z 2024 r., poz. 776 z późn. zm.).

[8] Minister Finansów (2025, 2 stycznia). *Informacja dotycząca rozliczenia ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych za 2023 rok.* https://www.podatki.gov.pl/pit/abc-pit/statystyki/.

[9] Ustawa z 29.10.2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r., poz. 2105 z późn. zm.).

[10] Public Administration Service (b.d.). *Personal Income Taxes*. https://portal.gov.cz/en/informace/personal-income-taxes-INF-293

[11] Bussines Info (2024, 21 stycznia). *Paušální daň přilákala 32 tisíc nových lidí, od 20. ledna se zvyšuje záloha.* https://www.businessinfo.cz/clanky/pausalni-dan-prilakala-32-tisic-novych-lidi-od-20-1-se-zvysuje-zaloha/

[12] Art. 21 u.p.d.f.

[13] Wyrok NSA z 14.01.2025 r., II FSK 598/22, LEX nr 3826027; wyrok WSA w Gliwicach z 18.11.2024 r., I SA/Gl 1147/24, LEX nr 3793594.

[14] W tym miejscu należy podkreślić, iż poza zakresem tematu artykułu Autor pozostawia kwestię wpływu omawianego zjawiska na stan finansów publicznych.

[15] Ministerstwo Pracy i Spraw Socjlanych (b.d.). *System Svarca*. https://www-mpsv-cz./svarcsystem?_x_tr_sl=cs&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=sc

[16] Minister Finansów (2019). *Raportowanie schematów podatkowych (MDR) – objaśnienia Ministerstwa Finansów z dnia 31 stycznia 2019 r.,* LEX/el.

[17] PARP (b.d.). *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce 2024*. https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/raport-o-stanie-sektora-malych-i-srednich-przedsiebiorstw-w-polsce-2024

[18] PARP (b.d.). *Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw. Wyniki IV edycji badania 2022*. https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/RAPORT_Monitoring-trendow-w-innowacyjnosci-vol.-16_czerwiec-2024.pdf

Bibliografia/References

Boháč, R. (2010). W: Z. Papoušková (red.). *Finanční věda a finanční právo v prostředí hospodářské krize*. Vydavatelství Univerzity Palackého.

Bruce, D. J., Deskins, J. & Mohsin, M. (2003). *State Tax Policies and Entrepreneurial Activity: A Panel Data Analysis.* National Tax Association.

Brzeziński, B. (2020). Doktryna prawnicza a problem skomplikowania prawa i systemu podatkowego. W: P. Borszowski, K. Kopyściańska, M. Kopyściański, W. Srokosz, & P. Zawada (red.). Regulacje prawa finansów publicznych i prawa podatkowego. Wolters Kluwer.

Cernikova, M., & Hyblerova, S. (2021). Tax support for R&D activities of companies. *Technological and Economic Development of Economy*, (5). https://doi.org/10.3846/tede.2021.15147

Etel, L. (2022). *Prawo podatkowe dla każdego*. Temida 2.

Finardi, S., & Melicharová, M. (2021). Impact of Svarc system on tax revenues in the Czech Republic. *Český finanční a účetní časopis*, (4). https://doi.org/10.18267/j.cfuc.566

Krzykowski, M., & Mariański, M. (2018). Failure to ensure legal certainty as a basis for damage claims. A legal and comparative analysis. *Studia Prawno-Ekonomiczne, 109.* https://doi.org/10.26485/SPE/2018/109/5

Liška, M. (2016). Švarcystém. W: M. Radvan, P. Mrkývka i in., *Důchodové daně*. Masaryk University Press.

Moore, K. (2002). *The effects of the 1986 and 1993 tax reforms on self-employment*. National Tax Association.

Radvan, M., & Mariański, M. (2024). Tax amendments in times of crises in Poland and Czech Republic – selected legal aspects. *Studia Prawno-Ustrojowe,* (64). https://doi.org/10.31648/sp.9645

Radvan, M. (2023). „Laissez-Faire" principle in tax law during the crises. *Studia Iuridica Lublinensia, 32*. https://doi.org/10.17951/sil.2023.32.2.225-247

Radvan, M. (2015). Taxation of business income in the Czech Republic. *Kwartalnik Prawa Podatkowego,* (4). https://doi.org/10.18778/1509-877X.2015.04.02

Radvan, M. (2020). *Czech Tax Law*. Masaryk University Press.

Radvan, M. (2022). Are changes in (Czech direct) tax law necessary or just is it just a politicum? *Public Governance, Administration and Finances Law Review*, (1). https://doi.org/10.53116/pgaflr.2022.1.3

Radvan, M., Mrkývka, P., & et al. (2016). *Důchodové daně*. Masaryk University Press.

Radvan, M. (2013). Income taxation of entrepreneurs in the Czech Republic. *Krytyka prawa,* (1). https://doi.org/10.7206/kp.2080- 1084.17

Tepperová, J., Pavel, J., & Láchová, L. (2015). Impact of lump sum expense rates on public revenue. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 63*(3). https://doi.org/10.11118/actaun201563031023

Sojková, L. (2011). Deformace trhu práce prostřednictvím systému zdaňování fyzických osob. *Ekonomie a Management, 14*(3).

Tomášková, E., & Neckar, J. (2023). Employment, entrepreneurship, and the "Švarc-system" from the social development point of view. *WSB Journal of Business and Finance, 57*(1). https://doi.org/10.2478/wsbjbf-2023-0011

Wierzbicka, W., & Mergalska, J. (2023). System podatkowy w Polsce, Niemczech i Czechach – analiza porównawcza. *Nauki Ekonomiczne, 38*. https://doi.org/10.19251/ne/2023.38(6)

Dr Ewelina Bobrus-Nowińska

Doktor nauk prawnych, asystent w Katedrze Prawa Podatkowego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, radca prawny. Członek zarządu Międzynarodowego Centrum Badań Finansów Publicznych i Prawa Podatkowego. Autorka licznych publikacji z zakresu prawa podatkowego, w tym rozdziałów w monografii i artykułów w czasopismach punktowanych. Uczestnik i współorganizator krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych.

Dr Ewelina Bobrus-Nowińska

PhD, assistant lecturer at the Department of Tax Law at the University of Bialystok, legal advisor. Member of the board of the International Center of Public Finanse and Tax Law Research. Author of many publications in the field of tax law, including chapters in monographs and articles in peer-reviewed journals. Participant and co-organizer of national and international scientific conferences.